

PARTICIPAREA CADRELOR TEHNICE LA FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA COMPLEXULUI INDUSTRIAL AL VĂII JIULUI

MIRCEA BARON

Rostul demersului nostru este acela de a găsi exemple concrete pentru perioada interbelică, pentru a confirma aserțiunea din titlu, aceea că rolul cadrelor tehnice a fost determinant în formarea și dezvoltarea complexului industrial al Văii Jiului. Intelectualitatea tehnică și, alături de aceasta, celelalte cadre, tehnicieni și maiștri, au reușit să-i mobilizeze pe cei care au ales să trăiască și să muncească acolo, atât pentru a realiza principala lor menire, extracția cărbunelui, cât și pentru a forma o societate modernă în consonanță cu realizările pe care societatea românească tindea să le înfăptuiască.

Valea Jiului s-a născut și s-a dezvoltat social-economic și cultural din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu implementarea unei activități de tip industrial, mineritul carbonifer.

În anul 1773, împăratul habsburg Iosif al II-lea a făcut o călătorie în Transilvania și, ajuns în Valea Jiului, constata că:

„Valea, prin care Crivadia este tăiată în două, este acoperită destul de mult de pădure, iar la capătul acestei văi, pe partea stângă, s-a găsit și s-a săpat o culme în care s-a descoperit huiă, care însă nu valorează prea mult într-o țară bogată în lemn [s.n.] [...]”¹.

A trebuit să treacă aproximativ un secol până la conștientizarea importanței cărbunelui pentru o economie care se industrializa rapid.

Revoluția industrială a avut în minerit un dublu susținător, atât ca domeniu de aplicare a cuceririlor științifice și tehnice, cât și ca furnizor de materii prime necesare dezvoltării ramurilor industriale, transportului etc., influențând decisiv dezvoltarea unor regiuni.

Tocmai în acest binom se înscrie și Valea Jiului, iar influența revoluției industriale asupra destinului acestui spațiu montan s-a manifestat prin dezvoltarea extracției celei mai importante bogății pe care subsolul zonei o ascunde – cărbunele – resursă energetică care a stat la baza primei faze a revoluției industriale. Nu mai puțin important este faptul că implementarea metodelor tehnice și a tehnologiilor moderne, care permit valorificarea superioară a zăcămintului de cărbune, au așezat Valea Jiului printre regiunile cele mai moderne din spațiul austro-ungar, iar după 1918, din România.

¹ Ileana Bozac, Teodor Pavel, *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773*, vol. I, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2007, p. 585-586.

Se știe că zăcămintele din zonă conțin cărbune brun și huilă, având calități energetice și însușiri de cocsificare². Se apreciază că există o rezervă de 1,8-2,1 miliarde tone de cărbune, din care jumătate este rezervă industrială³.

Cărbunele extras din Valea Jiului a avut întrebuințări diverse, fiind folosit pentru încălzitul casnic, în focarul locomotivelor, pentru tracțiunea pe calea ferată și în cel al locomobilelor și pentru a pune în mișcare diferite utilaje de la începutul revoluției industriale. Totodată, a fost folosit și pentru producerea curentului electric, iar sub formă de cocs a fost întrebuințat în siderurgie și metalurgie.

La construirea complexului industrial al Văii Jiului au contribuit statul – cel maghiar până la 1918, apoi cel român – și capitalul privat, în principal, dar la care s-a adăugat și cel industrial.

Statul și societățile miniere s-au preocupat, începând cu decembrie 1858, să concesioneze perimetre de exploatare, a căror suprafață a ajuns în anul 1909 la 89.672.868,1 m², mărimea lor și denumirile acestora păstrându-se până după cel de-al Doilea Război Mondial⁴.

În același timp, era necesară soluționarea transportului în interiorul Văii Jiului, dar și dinspre și spre această vale, soluție tehnică fără de care un minier industrial nu era posibil și nici profitabil. Între anii 1868 și 1870 s-a construit calea ferată Simeria - Petroșani, având 78,8 km, care a deschis Valea Jiului spre restul Transilvaniei; în anii 1891-1892 s-a construit calea ferată Petroșani - Livezeni - Lupeni, cu o lungime de 19 km, care urma să faciliteze deschiderea mineritului industrial în partea vestică a văii, în timp ce șoseaua prin defileul Jiului, care și astăzi leagă Transilvania de partea de sud a României, a fost deschisă circulației la 4 septembrie 1894⁵.

Fiind create condițiile necesare, se vor realiza importante investiții și va începe exploatarea industrială a cărbunelui.

Statul a început din anul 1865, prin intermediul Tezaurariatului Montanistic, lucrări de prospectare și, apoi, de deschidere. Instituția a fost prezentă în estul Văii Jiului până în anul 1879, în principal prin Mina

² Bujor Almășan, *Exploatarea zăcămintelor minerale din România*, vol. I, București, Editura Tehnică, 1984, p. 80-83.

³ *Ibidem*, p. 87-88; Gh. Giuglea, Gh. Mihuț, Peki Ernest, Roman Petru, *Centenarul exploatării industriale a cărbunelui în bazinul carbonifer Valea Jiului*, Petroșani, 1968, p. 8.

⁴ Henrich Victor, „A Zsilvölgy bányászatának roved ismertetése”, în *Hunyadvármegyei Almanach*, Deva, Kroll Gyula könyvnyomdájá, 1910, p. 115.

⁵ Sebastian Stanca, *Monografia istorico-geografică a localității Petroșani*, Petroșani, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, 1996, p. 62; Vajda Ludovic, „Prima cale ferată din Transilvania”, în *AMN*, VIII (1971), p. 287-298; Ilie Popescu, *Căi ferate. Transporturi clasice și moderne*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 88-91.

Deak/Petrila, iar din anul 1907, a redeschis și dezvoltat minele statului Lonea⁶, care, de la 1 ianuarie 1926, au activat sub numele de Societatea „Lonea”⁷.

În 1867 și, respectiv, în 1869, Societatea de Mine și Cuptoare de la Brașov a reușit, după mai mult de zece ani de prospecțiuni și explorări, să înceapă lucrările de deschidere a minelor Petroșani Est⁸ și Petroșani Vest⁹, iar în jurul anului 1890 a minelor Dâlja și Aninoasa¹⁰. Din anul 1879, aceeași societate a luat în arendă minele statului, menținând în exploatare mina Deak/Petrila, care în anul 1892 producea 77,2% din huila extrasă în Imperiul Austro-Ungar¹¹.

Societatea „Uricani - Valea Jiului” s-a constituit în anul 1892 și a dezvoltat la Lupeni unul din cele mai moderne complexe miniere din Imperiul Dualist¹². Din anul 1925, minele de la Lupeni au trecut în proprietatea noii Societăți „Lupeni”, care, în anul 1931, a fuzionat cu Societatea „Petroșani”.

Începând cu 2 ianuarie 1895, Societatea „Salgótarján”¹³ a preluat toate minele și concesiunile Societății de Mine și Cuptoare de la Brașov din Valea Jiului¹⁴, iar în anul 1897 a achiziționat și mina Deak/Petrila¹⁵. A fost continuată dezvoltarea minelor Petroșani Est, Petroșani Vest, Dâlja și Aninoasa, iar din anul 1900 a fost deschis complexul minier de la Vulcan, format din minele: Est, Vest și Chorin¹⁶. În 1921, proprietățile Societății „Salgótarján” din Valea Jiului au fost naționalizate, formându-se Societatea „Petroșani”, care, după fuziunea

⁶ Kantner Ianos, „A zsilvölgyi m. kir. kincstári szénbányászat”, în *Bányászati es Kobászati Lapok*, XXXVI (1903), vol. II, nr. 16, p. 235-258; A. Schreiber, „Valea Jiului. 1840-1926”, în *Montanistică și Metalurgie*, VI (1927), nr. 6-7, p. 5; Direcția Județeană Hunedoara a Arhivelor Naționale (în continuare se va cita: DJHAN), fond *Societatea „Petroșani”*. *Direcțiunea Minelor (D.M.)*. *Serviciul Tehnic*, dos. nr. 81/1930, f. 8-10.

⁷ *Monitorul Oficial*, I, nr. 180, din 19 august 1925, p. 9450.

⁸ DJHAN, fond *Societatea „Petroșani”*. *D.M. Serviciul Tehnic*, dos. nr. 81/1930, f. 4.

⁹ Schreiber, Valea Jiului, VI (1927), nr. 1-2, p. 5.

¹⁰ *Monografia Societății „Petroșani”*, București, Editura „Cartea Românească”, 1925, p. 83-85, 88-89; Andreics Ianos, Blascheck Aladár, *A Salgótarjáni Köszénbánya-Resz.-Tars. Zsilvölgyi bányainak*, Budapest, 1903, p. 21.

¹¹ Vajda Ludovic, „Capitalul străin în industria minieră și metalurgică a Transilvaniei (1867-1900)”, în *AMN*, IX (1972), p. 236.

¹² I. Poporogu, „Pătrunderea capitalului străin în industria minieră a Văii Jiului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Sargetia*, XV (1981), p. 256.

¹³ Andreics Janos, „A Salgótarjáni köszénbánya Resz.-Tars, szénbányászatainak rövid ismertetése”, în *Bányászati es Kobászati Lapok*, XXXII (1899), nr. 21, p. 408-410; DJHAN, fond *Societatea „Salgótarján”*, dos. nr. 52/1920, f. 7; Toth Alex., „Începuturile exploatării cărbunelui din Valea Jiului și dezvoltarea acesteia până la sfârșitul secolului al XIX-lea”, în *Studii*, XVI (1963), nr. 6, p. 1309.

¹⁴ Poporogu, Pătrunderea capitalului, p. 257-258.

¹⁵ *Monografia Societății*, p. 9.

¹⁶ *Ibidem*, p. 95-112.

cu Societatea „Lupeni”, din 1931, a devenit cea mai mare companie minieră din industria carboniferă.

Societatea „Valea Jiului de Sus” s-a constituit în anul 1900, în cadrul acesteia funcționând o mină pe valea Crividiei, la Vulcan, care a fost cumpărată trei ani mai târziu de către societățile „Salgótarján” și „Uricani - Valea Jiului”¹⁷.

Societatea „Sălătruc” s-a constituit după Primul Război Mondial, cu capital românesc, prin intermediul ei exploatându-se zăcămintul de cărbune de pe valea pârâului omonim, din apropierea orașului Petroșani¹⁸.

Odată cu deschiderea minelor și dezvoltarea extracției miniere au fost făcute și alte investiții absolut necesare pentru a se putea realiza o valorificare superioară a cărbunelui. S-au construit centrale electrice, separații și preparații de cărbune și ateliere de reparații.

Această dezvoltare tehnologică era chemată, încă de la început, să faciliteze extracția cărbunelui și, treptat, producția a crescut, ajungând de la 853 t, în anul 1868 – prima producție cunoscută în Valea Jiului – la 2.229.855,3 t, în anul 1913. Acest nivel de producție nu a mai fost atins până în anii '40 ai secolului XX. Cea mai mare cantitate de cărbune extrasă în perioada interbelică a fost obținută în anul 1927, 1.840.759 tone cărbune, care reprezenta 57,10% din producția de cărbune a României¹⁹.

Trebuie spus, în același timp, că această dezvoltare nu s-ar fi putut realiza fără existența unei forțe de muncă capabile să pună în operă un proiect, la care au contribuit capitalul de stat și cel privat.

În afara sporului natural, popularea Văii Jiului s-a produs și prin două procese de colonizare: primul, de tip agrar-pastoral, de-a lungul secolelor XVI-XVIII, când se constituie așezările care formează astăzi spațiul habitual al văii; cel de al doilea, de tip industrial, începând cu a doua jumătate a secolului XIX și până în anii '90 ai secolului XX. Fiecare din aceste etape aduce în Valea Jiului grupuri de populație cu o anumită specificitate, care vor determina modificări de ordin cantitativ și structural, atât din punct de vedere demografic, cât și în ceea ce privește habitatul: așezări și locuințe.

Până la Primul Război Mondial, colonizarea de tip industrial a adus muncitori din regiuni miniere ale Transilvaniei, dar și din alte părți ale Imperiului Austro-Ungar, aceștia fiind români, maghiari, germani, polonezi, ruteni, cehi, slovaci, austrieci, sârbi, bosniaci ș.a. În perioada interbelică, aflusul de populație a

¹⁷ DJHAN, fond *Societatea „Valea Jiului de Sus”*, dos. nr. 1/1922-1926, f. 12; Papp Károly, „A zsilvölgyi oligocen mendence szentelepei Hunyad vármegyében”, în *A magyar biradalom köszénkészletete*, Budapest, 1915, p. 707-708, 721.

¹⁸ DJHAN, fond *Societatea „Sălătruc”*, dos. nr. 3/1926, f. 1-21; dos. nr. 35/1940, f. 288.

¹⁹ C. Hoiescu, „Minele de cărbuni din Valea Jiului (Petroșani)”, în *Analele Minelor din România*, III (1920), nr. 2, p. 114; *Monografia Societății*, p. 142-143; Mircea Baron, *Cărbune și societate în Valea Jiului. Perioada interbelică*, Petroșani, Editura Universitas, 1998, p. 236-238.

venit din diferite părți ale României, chiar din regiunile miniere ale Maramureșului și Munților Apuseni.

Acest proces a avut loc datorită faptului că populația localnică, țăranii, reprezenta o forță de muncă insuficientă numeric, nepregătită pentru activitatea industrială ce se dezvolta, și care, cu puține excepții, refuza să se angajeze în minerit. De aceea, statul și societățile miniere au adus forța de muncă din alte zone, de obicei calificată, cu un anumit standard profesional și cultural, capabilă să pună în valoare bogăția subsolului, dar și să formeze aici o zonă industrială și muncitorească cu un specific aparte.

Treptat, totul în Valea Jiului a fost închinat mineritului, dar această activitate a determinat apariția și a altor activități, legate direct sau indirect, de munca în subteran. Acest fapt a făcut, ca pe lângă mineri și familiile lor, să vină aici și alte grupuri socio-profesionale, de origini etnice și confesiuni diferite, bazinul dezvoltându-se ca o grupare industrială integrată, cu consecințe pozitive sau negative asupra populației, din punctul de vedere al dinamicii, structurii și al standardului de viață.

Recensămintele, ca și alte date statistice, indică în general o creștere constantă a populației²⁰:

Tabel nr. 1.

Anul	1854	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1941
Populația	6.770	12.671	16.001	18.701	28.711	49.971	60.053	66.753	58.088

De asemenea, se poate observa că forța de muncă folosită în minerit a evoluat de la 65 de angajați în anul 1868, la 1.005 angajați în anul 1882, 4.652 angajați în anul 1900, 10.049 angajați în anul 1909, 13.860 angajați în anul 1913, 18.197 angajați în anul 1924 și 10.842 în anul 1939²¹.

Toți cei care au venit în vale, dincolo de motivația muncii, au făcut-o pentru câștig și pentru nivelul de dezvoltare urbanistică a Văii Jiului. Statul și societățile miniere s-au preocupat ca prin dotările edilitare și social-culturale să formeze un spațiu urban, construindu-se cartiere (colonii) muncitorești și locuințe pentru funcționari, clădiri administrative și cu caracter industrial, edificii spitalicești, școli, biserici, spații culturale și de agrement etc.

²⁰ *Buletinul guberniului provinciale pentru Marele Principatu Transilvania*, 1854, secțiunea II, mănunchiul IV, p. 110-111; *A magyar szent korona országainak. 1910. Évi. Népszámlálása*, Budapest, 1912, p. 858; C. Martinovici, N. Istrate, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte provincii alipite*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1921, p. 29-30; *Recensământul general al populației României. 29 decembrie 1930*, vol. I, București, Editura Institutului Central de Statistică, 1938, p. 113; *Recensământul general al României din 6 aprilie 1941. Date sumare provizorii*, București, Institutul Central de Statistică, 1944, p. XVIII.

²¹ *Monografia Societății*, p. 142-143; DJHAN, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Serviciul Producție*, dos. nr. 10/1940, f. 2.

Bineînțeles că se poate pune întrebarea cine au fost cei care au construit o asemenea entitate tehnică, în primul rând, dar și social-economică și culturală, în al doilea rând.

Ne place să credem că, Valea Jiului este rezultatul unui efort colectiv, atât al truditorelui neștiut, cel care prin munca și sacrificiul său a scos cărbunele sau a creat alte valori materiale ce au dus la progresul zonei și al țării, cât și al celor care s-au impus, prin personalitatea lor, drept conducători formali sau informali ai grupurilor economice și sociale. A existat atât o intelectualitate tehnică – în principal angajați ai societăților miniere, dar și cei care au lucrat în alte unități economice și administrative –, cât și o intelectualitate umanistă, fiecare dintre acestea exercitându-și atribuțiile profesionale, dar, în același timp, înțelegând că are și o misiune importantă, aceea de a fi lider de opinie, factor de dinamizare a calităților și aspirațiilor grupurilor sociale și etnice care trăiau în acest bazin carbonifer.

Și dacă prezența intelectualității umaniste în acest efort de conducere al comunității pare un lucru normal, având în vedere că pregătirea dă și o anumită vocație, surprinzătoare poate, în comparație cu perioade mai apropiate de noi, este prezența în agora a cadrelor tehnice – inginerii și tehnicienii societăților miniere. Putem să acceptăm și ideea că au urmărit să îmbine rolul economic cu cel social, pentru a putea să stabilească relații amiabile cu subordonații lor, dar adevărat este și faptul că, în spiritul epocii, ei beneficiau și de o solidă formație umanistă. Majoritatea erau capabili și de un aport profesional deosebit, exercitat prin funcțiile pe care le-au deținut în mineritul din zonă, prin contribuțiile avute la modernizarea mineritului românesc în general, a celui din Valea Jiului în special, dar și de o prezență remarcabilă în aproape toate manifestările politice, culturale și educative care au avut loc aici. Înțelegându-și menirea, au avut ei înșiși inițiative sau au sprijinit ideile valoroase atât prin autoritatea lor morală, cât și prin asigurarea suportului material. S-au aflat în relații armonioase cu restul intelectualității din Valea Jiului și, împreună, au realizat lucruri extraordinare.

Dicționarele definesc intelectualul ca pe o persoană care posedă o pregătire de specialitate temeinică și lucrează în domeniul artei, al științei, tehnicii etc. S-ar cuveni să introducem, astfel, în categoria intelectualității tehnice pe toți cei care au urmat studii inginerești. Realitatea ne dovedește însă că, și alte categorii profesionale – tehnicienii și maiștrii – specializați pentru a conduce, coordona sau supraveghea activitatea productivă, au dovedit aplecare și pentru latura social-culturală.

Dintr-un almanah al județului Hunedoara din anul 1910, se poate afla că, la minele din Valea Jiului, lucrau 10.049 oameni, dintre care: 44 erau

funcționari tehnici, 81 funcționari administrativi, 20 maiștri principali, 81 maiștri, în timp ce restul erau mineri, vagonetari și muncitori necalificați²².

Analizând situația etnică a celor care au lucrat în mineritul din Valea Jiului în perioada interbelică, putem constata că, în anul 1921, din totalul celor 16.530 angajați la un moment dat, 44,75% erau români, 54,14% români de altă naționalitate și 1,10% erau străini. O statistică a personalului din anul 1924 arăta că, din 18.818 angajați câți erau în acel moment, 8.817 (46,85%) erau români, 7.370 (39,17%) maghiari, 1.403 (7,45%) germani, 110 (0,59%) evrei și 1.118 (5,94%) alte naționalități. Schimbarea se produce deja la sfârșitul aceluiași an când, din 18.197 angajați, 52,49% erau români, 46,38% alte naționalități și 1,12% străini²³, situație care s-a menținut în linii mari neschimbată până la sfârșitul perioadei interbelice. În anul 1939, dintr-un total de 9.812 angajați la minele din Valea Jiului, 5.295 (53,96%) erau români, 4.477 (45,62%) alte naționalități, iar 40 (0,40%) străini²⁴.

Statistica ne arată că, din cei 16.530 angajați care lucrau la minele statului Lonea, societățile „Petroșani” și „Uricani - Valea Jiului” și la mina de la Sălătruc, în anul 1921, 525 angajați (3,18%) formau personalul tehnic: ingineri, tehnicieni, maiștri; dintre aceștia, 142 (27,04%) erau români, 368 (70,10%) erau cetățeni români de alte naționalități și 15 (2,86%) erau cetățeni străini.

În anul 1937, din cei 7.694 angajați de la cele trei societăți miniere: „Petroșani”, „Lonea”, „Sălătruc”, 381 (4,95%) angajați formau personalul tehnic; dintre aceștia, 200 (52,50%) erau români, 176 (46,19%) erau cetățeni români de alte naționalități, iar 5 (1,31%) erau cetățeni străini²⁵.

Interesantă este și evoluția personalului ingineresc al societăților miniere. Astfel, în anul 1921, din cei 41 ingineri, 9 (21,95%) erau români, 28 (68,29%) cetățeni români de alte naționalități și 4 (9,75%) cetățeni străini, iar dintre aceștia, Societatea „Petroșani” avea 22 ingineri, Societatea „Uricani - Valea Jiului” – 12 ingineri, Societatea „Valea Jiului de Sus” – un inginer, iar Minele Statului Lonea – 6 ingineri²⁶. Această situație s-a schimbat radical și, la începutul anului 1940, la cele trei societăți miniere existente, fiind 79 de ingineri și subingineri, dintre care 60 (75,94%) români, 18 (22,78%) cetățeni români de alte naționalități și un supus străin (1,26%)²⁷. Această evoluție a fost determinată de faptul că după 1918 și-a încheiat activitatea vechea generație,

²² Henrich, A Zsilvölgy, p. 115-119.

²³ DJHAN, fond *Inspectoratul General al Minelor de Cărbuni din Valea Jiului*, doc. nr. 808/1920.

²⁴ Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Confidențiale*, dos. nr. 4/1933, f. 159.

²⁵ Idem, fond *Inspectoratul General al Minelor de Cărbuni din Valea Jiului*, doc. nr. 807/1920; Idem, fond *Inspectoratul Minier Petroșani*, dos. nr. 58/1937-1938, f.f.; Idem, fond *Societatea „Lonea”*, dos. nr. 10/1938-1939, f. 32.

²⁶ Idem, fond *Inspectoratul General al Minelor de Cărbuni din Valea Jiului*, doc. nr. 808/1920.

²⁷ Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Confidențiale*, dos. nr. 7/1940, f. 406-407.

care își făcuse studiile în străinătate (la Freiberg, Leoben sau Schemnitz), fiind înlocuită de noii-veniți, în general români, sau cetățeni români de alte naționalități, cu studii în școlile politehnice de la București și Timișoara.

Cifrele nu par impresionante, dar sunt semnificative pentru standardele epocii, având în vedere că, societățile miniere aveau un număr important de muncitori calificați, atât pentru lucrările miniere, cât și pentru cele de la suprafață. Rolul inginerilor era, în principal, acela de a conduce compartimentele tehnice ale direcțiilor miniere, exploatărilor și întreprinderilor anexe și de a gândi și aplica strategiile de dezvoltare, în timp ce conducerea directă și supravegherea activității productive revenea tehnicienilor și maștrilor.

Desigur, mai importante decât cifrele, sunt contribuțiile efective ale acestor cadre tehnice în contextul formării și dezvoltării complexului industrial al Văii Jiului.

1. Exploatarea minelor s-a putut face numai după ce geologii au reușit să stabilească configurația zăcământului de cărbune, prin deschiderea galeriilor de explorare, dar și prin săparea unor sonde de prospectare, activitate care a fost continuată până astăzi cu ajutorul propriilor specialiști, dar și cu sprijinul Institutului Geologic al României.

2. Întreaga activitate productivă de extragere și prelucrare a cărbunelui a fost concepută și coordonată de către cadrele tehnice, de la ingineri la tehnicieni și maștri. Fiecare dintre marile societăți miniere care a lucrat în Valea Jiului avea la nivelul direcțiunii minelor sau la grupurile de mină câte un birou sau serviciu tehnic care era chemat să întocmească toate proiectele de lucrări de deschidere și pregătire, de implementare a elementelor de tehnică și a tehnologiilor adecvate valorificării zăcământului de cărbune.

3. S-a înțeles că, valorificarea cărbunelui din zăcământ, presupunea nu numai activitatea de extracție propriu-zisă, ci și construirea unui complex de instalații fără de care activitatea productivă nu se putea realiza eficient și cu costuri rentabile. Cadrele tehnice au coordonat aplicarea unor proiecte importante: rețeaua de transport, care, deja în anul 1911, a ajuns la 16,7 km funiculară și 268,7 km căi ferate industriale²⁸; construirea cocseriei de la Lupeni, în anul 1900²⁹, și a separațiilor de cărbune de la Petroșani, Vulcan și Lupeni, care au fost ulterior înlocuite cu modernele preparații de la Petrila și Lupeni³⁰. Mai pot fi menționate și centralele electrice de la Petroșani, Lupeni și Vulcan, care, în cele 10 generatoare existente în anii '30 ai secolului XX, aveau o putere

²⁸ Toth Alex., „Mineritul din Valea Jiului în faza trecerii la capitalism și dezvoltarea lui până la Primul Război Mondial”, în *Studia h.*, 1963, fasciculus 2, p. 89-90.

²⁹ DJHAN, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Serviciul Tehnic*, dos. nr. 45/1932-37, f. 157; Idem, fond *Societatea „Lupeni”*, dos. nr. 3/1925, f. 22, 31, 54, 132.

³⁰ Idem, fond *Inspectoratul Minier Petroșani*, dos. nr. 29/1931, f. 1-4; dos. nr. 54/1931, f. 32.

instalată de 30,7 MW³¹, asigurându-se necesarul de energie pentru activitatea economică din Valea Jiului, dar și nevoile populației.

4. Fiindcă mineritul se face cu oameni, dezvoltarea forței de muncă a obligat intelectualitatea tehnică, ca și celelalte cadre tehnice, să aibă nu numai un aport profesional ci și unul social-cultural, prin realizarea unor condiții sociale care să dea un standard de viață modern, dar și prin preocuparea constantă pentru crearea unui climat propice muncii, într-un mediu social și economic aspru, dominat de multietnicitate și multiconfesionalitate,

Este de remarcat că, diversitatea etnică a Văii Jiului a determinat, la rândul ei, un fenomen de multiculturalitate, producându-se în același timp și un fenomen de aculturație, care a dus la formarea unei culturi urbane caracteristice unui mediu industrial, ce nu părea a fi disponibil pentru delectări spirituale.

Cu toate acestea, ceea ce trebuie remarcat este faptul că oamenii epocii moderne ai Văii Jiului au știut să găsească punți și să conviețuiască, indiferent de etnie și confesiune.

A. În planul activității productive scoatem în evidență câteva contribuții tehnice și organizatorice semnificative care se produc la începutul anilor '30 ai secolului XX, în ceea ce s-a definit a fi procesul de „raționalizare”.

Era răspunsul societăților miniere la efectele crizei economice, care a început în mineritul carbonifer încă din 1927. Prin raționalizare, idee îmbrățișată de conducătorii și cadrele tehnice din Valea Jiului, s-a urmărit impunerea unor criterii de performanță care să facă rentabile și mai eficiente întreprinderile.

S-a căutat a se îmbina experiența proprie cu a celor care, tot în industria minieră, avansaseră substanțial în acest proces. Între 1927 și 1929, s-au efectuat călătoriile de studiu ale inginerilor în societăți miniere și în întreprinderi constructoare de utilaje și instalații pentru minerit din Ungaria, Cehoslovacia, Polonia și Germania³², adunându-se materiale care tratau atât probleme tehnico-organizatorice, cât și conceptuale³³.

Experiențele dobândite din aceste călătorii au fost prezentate conducerilor și cadrelor ingineresti ale societăților miniere. Raportul care ni se pare cel mai interesant, pentru că abordează problemele sintetic, creând o imagine globală asupra procesului de raționalizare, este memoriul prezentat în urma călătoriei făcute în Ruhr (Germania), în anul 1929, de către inginerul August Buttu, intitulat *Raționalizarea în minele de cărbuni, cu câteva considerații asupra*

³¹ Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. *Direcția Minelor*, dos. nr. 53/1931, f. 28-31.

³² Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. *D.M. Serviciul Tehnic*, dos. nr. 8/1927, f. 3-12, 19-62; dos. nr. 52/1929-1931. De altfel, între anii 1918-1939, au fost efectuate 27 de asemenea călătorii în Germania, Ungaria, Franța, Cehoslovacia, Polonia, Anglia, Belgia, Olanda și Iugoslavia. *Ibidem*, dos. nr. 96/1938-1942, f. 17-20.

³³ *Ibidem*, dos. nr. 13/1928-1929, 340 f.

*oportunității mașinismului și abatajelor frontale*³⁴. Autorul pleacă de la ideea că orice problemă minieră necesită un studiu tehnic și unul economic, și sintetizează, în 12 puncte, măsurile și metodele folosite în Ruhr, ca și în Olanda, Belgia și Franța pentru sporirea producției.

Inginerul Ion E. Bujoiu, directorul general al societăților „Petroșani” și „Lupeni”, a înțeles că de aplicarea măcar în parte a acestui tip de măsuri depindea supraviețuirea acestor mine, mai ales în condițiile accentuării, în anul 1929, a efectelor crizei economice. Considera că soluțiile ce trebuiau adoptate țineau de reducerea prețului de cost și de ameliorarea calității produselor, dar mai ales de concentrarea metodică a lucrărilor, posibilă însă numai după ce vor fi fost adoptate noi metode de abataj. De aceea, la 8 mai 1929, a cerut ca până la 1 septembrie să se studieze un plan de concentrare³⁵.

Era un proiect ambițios care avea ca stație pilot, ca de altfel și în cazul altor proiecte și studii, minele de la Lupeni. Programul de concentrare și raționalizare, aprobat în Consiliul de Administrație al Societății „Lupeni” din 14 decembrie 1929, prevedea: sortarea și spălarea cărbunelui într-o singură instalație – preparăția de la Lupeni – construită în zona minei Ștefan, care înlocuia vechile separații Ștefan și Victoria. Se prevedeau de asemenea înlăturarea transportului cărbunelui cu ajutorul funicularelor, dar și trecerea treptată, în toate minele, la exploatarea prioritară a stratului 3, după epuizarea straturilor acoperitoare. În aceste straturi acoperitoare – 5, 8, 9, 14, 15, 17, 18 – până la epuizarea lor, urmau să se aplice noile metode de abataj, cu randament mare, pregătire puțină și consum redus de material exploziv³⁶.

Și la Societatea „Petroșani” s-au adoptat, în noiembrie 1928, două proiecte care prevedeau: primul, concentrarea subterană a minelor Petrila și Petroșani Est la un singur puț de extracție principal, situat în zona sterilă dintre cele două exploatări; al doilea, concentrarea la Petrila a instalațiilor de preparare a cărbunelui prin construcția unei preparății ce era formată dintr-o instalație pentru separarea cărbunelui mai mare de 80 mm, o spălătorie având o capacitate de 160 t/h, o fabrică de brichete, depozite de lemne, de materiale și stocuri de cărbune³⁷.

Programul a fost continuat prin: concentrarea producției minelor Societății „Lonea” în cadrul minei III Jieț; închiderea, în anul 1928 a minei Petroșani Vest, iar în anul 1931 a minelor: Dâlja, Vulcan (Est, Vest, Chorin, Valea Jiului de Sus). Rămâneau în funcțiune în Valea Jiului doar cinci mine: Petrila, Lupeni, Aninoasa, Lonea, Sălătruc.

³⁴ *Analele Minelor din România*, XXIV (1941), nr. 2, p. 27-35.

³⁵ DJHAN, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Confidențiale*, dos. nr. 4/1929, f. 42-47.

³⁶ Idem, fond *Societatea „Lupeni”*. D.M., dos. nr. 125/1929, f. 109-118.

³⁷ Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Serviciul Tehnic*, dos. nr. 22/1928-1929, f. 22-26, 34-48.

Acest proces de concentrare a fost concomitent cu îmbunătățirea metodelor de exploatare a cărbunelui, în condițiile introducerii mecanizării.

Datorită faptului că înțelegerea exactă a rolului factorilor naturali din zăcământ a presupus timp și dobândire de experiență, apar modificări în metodele de exploatare a cărbunelui, trecându-se în etape la cele subterane.

Plecând de la experiența dobândită la sfârșitul anilor '20, dar și în timpul anilor '30 ai secolului trecut, s-au introdus noi metode de exploatare, Valea Jiului situându-se și acum aproape de preocupările existente în mineritul modern european. În pregătirea acestei acțiuni s-au comandat utilaje – mașini de havat, ciocane de abataj, mașini de perforat, scocuri oscilante, transportoare cu banda de cauciuc etc. – și s-au făcut probe care au stabilit performanțele acestor utilaje la condițiile straturilor de cărbune din Valea Jiului³⁸. Folosirea acestor utilaje a permis deschiderea, la Lupeni, în anii 1928-1929, a unor abataje mecanizate în straturile subțiri³⁹, inclusiv a unui abataj mecanic cu front lung de 110 m și rambleu uscat, pe stratul 18⁴⁰.

Experiența de la Lupeni nu a fost singulară, asemenea încercări realizându-se și la minele Petrila, Petroșani Est și Piscu-Aninoasa⁴¹.

În anii 1932-1933 s-a experimentat tot la Lupeni, aplicându-se apoi și la mina Aninoasa, metoda de exploatare constând în abataje frontale direcționale, în stratul 3, cu folosirea rambleului pneumatic, introducându-se acum frontul lung și în stratul principal⁴².

Din anul 1933, tot la Lupeni, analizându-se dezavantajele abatajului frontal direcțional, s-a introdus, în stratul 3, metoda cu front transversal și rambleu pneumatic, urmată apoi, din anii 1934-1935, și de selecția cărbunelui în abataj⁴³.

În 1936 a intrat în funcțiune la mina Lupeni, în stratul 3, primul abataj frontal orizontal, cu susținere metalică sub tavan artificial confecționat din scânduri, metoda extinzându-se în anul 1937 și în stratul 5, în abataje frontale pe înclinarea stratului. În anul 1938 s-a introdus susținerea metalică la mina Lupeni și la straturile 4, 8/9, 15, 18, obținându-se în toate cazurile rezultate bune. Acest tip de susținere, cu stâlpi metalici, s-a aplicat în stratul 3, la Aninoasa, în anul 1937, și la mina Petrila, în anul 1938⁴⁴. Totodată, s-au folosit

³⁸ Idem, fond *Societatea „Lupeni”*. D. M., dos. nr. 82/1927, f.f.

³⁹ Idem, fond *Societatea „Lupeni”*. *Direcția. Generală*, dos. nr. 1/1928, f. 19-25, 36-39, 53-55.

⁴⁰ Idem, fond *Inspectoratul Minier Petroșani*, dos. nr. 100/1929, f.f.

⁴¹ Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Serviciul Tehnic*, dos. nr. 3/1928, f. 13, 21.

⁴² Idem, fond *Inspectoratul Minier Petroșani*, dos. nr. 62/1933, f. 1-3.

⁴³ Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Serviciul Tehnic*, dos. nr. 45/1932-37, f. 180-182.

⁴⁴ Gh. Giuglea, D. Opreș, „Susținerea abatajelor în minele din Valea Jiului”, în *Conferința Națională de Tehnică Minieră*, București, 28-30 noiembrie 1968, p. 77.

stâlpi metalici de tip „Schwarz”, de 70 kg, semirigid, cu scândură, cu o rezistență mai mare de 30 t/stâlp⁴⁵.

Am amintit că, în procesul de raționalizare, un loc central îl va reprezenta ameliorarea calității cărbunelui și folosirea întregii cantități de cărbune ce a fost extras. Pentru a realiza programul propus s-au studiat diferite utilaje de separare, spălare, desprăfuire produse în Europa⁴⁶ și s-au căutat căile de aplicare ale acestui obiectiv.

Programul de modernizare a instalațiilor de preparare a cărbunelui a început în intervalul de timp cuprins de anii 1929 și 1931, iar investițiile realizate în continuare au făcut ca la sfârșitul perioadei interbelice Societatea „Petroșani” să aibă un complex de instalații pentru prepararea mecanică a cărbunelui, unic în România. Acest complex, construit la Lupeni și Petrila, era format din șapte grupe: spălătoriile de la Lupeni și Petrila, uscătoriile celor două spălătorii, flotațiile, epurarea apelor, brichetajul și carbonizarea de la Petrila și autoaglomerarea de la Lupeni care îi permiteau livrarea unei varietăți de sorturi de cărbune⁴⁷.

Nu de puține ori, inginerii de la societățile Petroșani și Lupeni au fost puși în fața situației de a rezolva probleme tehnice și de a găsi soluțiile acestora, căile de rezolvare fiind fie prin experimentarea directă în activitatea productivă, fie prin analize efectuate în laborator.

Astfel, în anul 1928, în laboratorul Societății „Lupeni” s-au făcut încercări pentru eliminarea surplusului de sulf din cărbune⁴⁸, iar în anul 1933, folosind materiale locale, s-a pus în practică obținerea cimentului⁴⁹. În anii 1932-1933 s-a realizat instalația industrială pentru înnobilarea lignitului din bazinele miniere Doicești și Schitu Golești⁵⁰, existând preocupări pentru utilizarea cărbunilor mărunți și pentru realizarea de aparate casnice și industriale care să folosească acest cărbune. Au fost studiate diferite focare și s-a trecut la fabricarea aparatului pentru combustie automată, „Autocalor”⁵¹, iar în anul 1935 s-au întreprins cercetări de ardere cu diferite tipuri de sobe și

⁴⁵ DJHAN, fond *Mina Lupeni*, dos. nr. 28-12/1937, f. 47.

⁴⁶ Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Confidențiale*, dos. nr. 16/1926-27, f.f.; fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Serviciul Tehnic*, dos. nr. 38/1929, f.f.; dos. nr. 43/1929, f.f.

⁴⁷ August Buttu, „Cerințele consumatorilor de cărbuni din România și adaptarea instalațiilor de preparare la aceste cerințe”, în *Congresul Inginerilor și Tehnicienilor din Industria Minieră*, București, mai 1937 (DJHAN, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Serviciul Tehnic*, dos. nr. 63/1937, f. 1-26).

⁴⁸ DJHAN, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Serviciul Tehnic*, dos. nr. 25/1928, f. 1-10.

⁴⁹ Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. D.M. *Confidențiale*, dos. nr. 1/1933, f. 252-260.

⁵⁰ Gh. Stănculescu, „Rezultatele înobilării ligniților prin metoda „Petroșani-Filitti”, în *Analele Minelor din România*, XXIII (1940), nr. 9, p. 301-306.

⁵¹ DJHAN, *Societatea „Petroșani”*. *Direcțiunea Generală (D.G.). Consiliul de Administrație*, dos. nr. 1/1933, f. 11-12.

diferiți combustibili. În anul 1936 au fost realizate operațiuni de pirogenare a hidrocarburilor⁵².

Începând cu 1932, pentru a face față acestor solicitări, laboratorul de la Lupeni al Societății „Petroșani” s-a extins sub numele de laboratorul de docimazie⁵³. Acesta a fost destinat, în principal, analizării probelor provenite din lucrările de prospecțiuni și explorare efectuate în zone cu zăcăminte auro-argintifere. Laboratorul a dat soluțiile practice pentru proiectarea celor două instalații construite de Societatea „Petroșani” în Maramureș: flotația de la Jereapăn pentru minereuri complexe și instalația de cianurare integrală de la Săsar, pentru minereurile din Valea Borcutului⁵⁴.

Dincolo de activitatea practică, o parte a cadrelor tehnice ale societăților miniere s-a remarcat prin preocupările lor științifice, căutând să-și valorifice cunoștințele și experiența profesională. La începutul anilor '30 ai secolului XX, le-au fost puse la dispoziție 21 de biblioteci cu aproape 20.000 volume⁵⁵, din care unele aveau un caracter eminent tehnic. De asemenea, știm că în anul 1932 au fost comandate 23 reviste tehnice, românești și străine, pentru Direcțiunea Minelor Petroșani, Direcțiunea Minelor Lupeni și Serviciul Tehnic General Vulcan⁵⁶.

La 31 iulie 1921 s-a constituit secțiunea Valea Jiului a Asociației Inginerilor și Tehnicienilor din Industria Minieră⁵⁷, formată din cadrele ingineresti ale societăților miniere. În cadrul ședințelor acestei asociații s-au dezbătut aspecte concrete ale activității profesionale, fiind susținute și comunicări științifice.

În urma acestor schimburi de idei, inginerii societăților miniere au publicat studii în reviste de specialitate, printre ele putând fi enumerate: *Analele Minelor din România* (1918-1945), *Miniera* (1926-1948), *Montanistică și Metalurgie. Bányászati és Kohászati* (1922-1927), scriind totodată și cărți tehnice⁵⁸.

Așa cum de altfel poate fi remarcat chiar din titlul său, ultima din revistele enumerate mai sus era o publicație bilingvă, care a fost editată între

⁵² Idem, fond Societatea „Petroșani”. D.M. *Confidențiale*, dos. nr. 1/1933, f. 6, 37.

⁵³ *Ibidem*, dos. nr. 1/1933, f. 167.

⁵⁴ Gheorghe Vanci, „Instalația de cianurație a Societății „Petroșani” de la Baia Mare”, în *Analele Minelor din România*, XXIV (1941), nr. 10, p. 319.

⁵⁵ DJHAN, fond Societatea „Petroșani”. D.M. *Serviciul Muncă și Salarii*, dos. nr. 2/1923, f. 276.

⁵⁶ Idem, fond Societatea „Petroșani”. *Confidențiale*, dos. nr. 4/1931, f. 13.

⁵⁷ Mircea Baron, Oana Dobre-Baron, „Congresele „Asociației Inginerilor și Tehnicienilor din Industria Minieră” din România, în perioada interbelică”, în *AUA hist.*, 6/I (2002), p. 227-236.

⁵⁸ Andreics, Blascheck, *A Salgótarjáni*; Krizko Bohus, *Az Urikány-Zsilvölgyi magyar köszénbányarész-társ. Lupényi bányatelepének rövid ismertetése*, Budapest, 1903; Gh. P. Bogdan, *Siguranța personalului în exploatarea minierei*, Petroșani, 1936; August Buttu, Șt. Georgescu-Gorjan, *Cartea Minerului*, Petroșani, Tipografia Jiul Cultural, 1940.

1922 și 1927, la Petroșani, de către Asociațiunea Funcționarilor Tehnici, Minieri și Metalurghi din Ardeal și Banat⁵⁹.

B. Cum s-a mai precizat în cuprinsul acestui studiu, cadrele tehnice ale societăților miniere au fost prezente și în spațiul cultural al Văii Jiului, sprijinind învățământul primar și gimnazial atât financiar, cât și prin construcția de școli.

Societatea „Petroșani” s-a implicat direct în susținerea învățământului tehnic, creând, în perioada 1936-1938, propriile sale școli de ucenici la Atelierele Centrale Petroșani⁶⁰, dar și în centrele miniere Lupeni, Petrila și Aninoasa⁶¹. Aceste școli au fost finanțate în totalitate de Societatea „Petroșani”, care asigura prin cadrele sale tehnice atât pregătirea teoretică, cât și instruirea practică.

Între anii 1905 și 1919 a funcționat o școală minieră de cărbune la Petroșani, cu scopul de a forma cadre – suboficanți – pentru industria carboniferă⁶². Această școală a fost înlocuită din anul 1920 cu una de maiștri minieri, depinzând de Ministerul Industriei și Comerțului, având scopul de a forma specialiștii necesari exploatărilor de cărbune. Primul director al acestei școli a fost inginerul Iosif Iancu, șeful Inspectoratului General al Minelor de Cărbuni din Valea Jiului, acesta fiind urmat de inginerul Gheorghe P. Bogdan, șeful Inspectoratului Minier Petroșani. Fiecare dintre ei a adus o contribuție importantă în continuitatea acestei școli, care a avut nu numai un rol didactic și educativ, dar și un aport semnificativ, prin cadrele didactice și elevii săi, la viața social-culturală a orașului Petroșani.

Directorii au fost ajutați de un comitet școlar ce l-a avut mult timp în frunte pe Nicolae Gavrilesco, directorul administrativ al Societății „Lonea”, iar în activitatea didactică de cei mai valoroși ingineri ai societăților „Petroșani” și „Lonea”. Uneori, aceștia au primit sprijin și de la Societatea „Mica”, și chiar de la Salina Ocnele Mari, ca și de la alți specialiști: medici, economiști, profesori ș.a. De exemplu, în anul școlar 1938-1939 și-au desfășurat activitatea 17 cadre didactice, din care 13 ingineri, 2 medici, un economist, și un învățător⁶³. Școala a fost permanent întreținută de stat, dar, într-o măsură mai mică sau mai mare,

⁵⁹ Mircea Baron, Oana Dobre-Baron, „O revistă cu specific minier în Valea Jiului: „Montanistică și Metalurgie” (1922-1927)”, în *Lucrările științifice ale simpozionului internațional „UNIVERSITARIA RO PET 2001”*, secțiunea științe socio-umane, Petroșani, 2001, p. 53-56.

⁶⁰ „Petroșani S.A.R”, în *Avântul*, XI (1938), nr. 1, f. p.

⁶¹ *Ibidem*, XII (1939), nr. 4, p. 2; DJHAN, fond *Mina Lupeni*, dos. nr. 30-1/1938, f. 25; Compania Națională a Huilei (CNH), fond *Societatea „Petroșani”*. *Personal-Învățământ*, dos. nr. 24/1939, f. 19.

⁶² CNH, fond *Societatea „Petroșani”*. *Personal-Învățământ*, nr. 6/1926, f. 27-28.

⁶³ *Ibidem*, dos. nr. 1/1922, f. 7; dos. nr. 6/1923, f. 1; dos. nr. 8/1929, f. 1; dos. nr. 20/1938-1939, f.f.

societățile miniere din Valea Jiului, ca și Societatea „Mica” de altfel, au contribuit la întreținerea și desfășurarea activităților sale⁶⁴.

Realizând o statistică a absolvenților, rezultă că, până în anul școlar 1939-1940, Școala de maiștri minieri și electromecanici din Petroșani a școlarizat 219 absolvenți la secția minieră și 39 la secția electromecanică⁶⁵.

A fost importantă și preocuparea societăților miniere din Valea Jiului pentru încadrarea și perfecționarea cadrelor ingineresti. Astfel, societățile au acceptat primirea la practică, în perioada de vară, a studenților din diferiți ani sau a absolvenților, mai ales de la Secția (Facultatea) de Mine și Metalurgie, dar și de la alte secții ale școlilor politehnice din București și Timișoara, asigurându-li-se acestora cazarea și masa în schimbul activității desfășurate⁶⁶. Pe de altă parte, s-a instituționalizat un program de practică pentru inginerii stagiați angajați la societățile miniere care prevedea ca, după trecerea unui an de zile, dacă dădeau satisfacție, ei să fie angajați definitiv. Aceștia urmau să treacă prin toate serviciile, locurile de muncă și funcțiile, începând cu postul de cuplător la un puț de extracție, ajutor minier, ajutor de artificier, ajutor de maistru minier, ei având astfel oportunitatea să observe și să manipuleze întreaga aparatură tehnică⁶⁷.

În același timp, s-a urmărit ca inginerii și celelalte cadre tehnice și administrative angajate ale societăților miniere din Valea Jiului să „fie la curent cu toate scrierile, inovațiile și perfecționările în tehnica modernă, precum și cu informațiile de ordin economic general, de organizare științifică etc., referitoare la industria cărbunelui [...]”. Pentru aceasta, printr-un ordin al Direcțiunii Generale a Societății Petroșani din 3 aprilie 1928, s-a decis ca lunar să se publice *Revista Revistelor*. Pentru adunarea materialului s-a dat ordin biroului tehnic să împartă atât cărțile noi, cât și revistele care soseau la Direcțiunea Minelor Petroșani, inginerilor sau altor funcționari, care, în acest fel erau obligați să facă recenzii asupra lucrărilor ce le fuseseră încredințate. Totodată, pentru lucrările de o importanță deosebită, urmau să se organizeze conferințe bilunare, în cooperare cu celelalte societăți miniere, rezultatele acestor întruniri fiind publicate în *Revista Revistelor*⁶⁸.

Documentele istorice ne oferă destule exemple care confirmă existența unei vieți culturale efervescente, caracterizată nu numai de implicarea unor

⁶⁴ *Avântul*, XIII (1940), nr. 13, p. 2.

⁶⁵ CNH, *Societatea „Petroșani”*. *Personal-Învățământ*, dos. nr. 5/1934-38, f. 1; dos. nr. 30/1939, f. 6-9.

⁶⁶ DJHAN, fond *Societatea „Lonea”*, dos. nr. 3/1933-37, f. 169, 173; dos. nr. 8/1937, f. 47-48, 135, 199.

⁶⁷ Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. *D.M. Serviciul Tehnic*, dos. nr. 59/1930, f.f.

⁶⁸ Idem, fond *Societatea „Petroșani”*. *Confidențiale*, dos. nr. 1/1928, f. 59.

grupuri importante din populația zonei, dar și de multitudinea formelor de manifestare.

Au fost constituite asociații culturale formate sau conduse de cadrele tehnice ale societăților miniere. Știm că, deja în anul 1887, existau mai multe asociații cultural-sportive: Cercul de citit din Petroșani, Asociația „Casino” din colonia Deak, Societatea artiștilor amatori, Asociația de tir, Colectivul vânătorilor și Asociația de cântece și dansuri⁶⁹.

În perioada interbelică au fost înființate casine române, cele dintâi fiind înființate în 1919, la Lupeni și Vulcan⁷⁰, pentru ca în anul următor să fie deschisă una și la Petroșani, sub numele de Casinoul Românesc „Jiul” și având ca președinte pe inginerul Iosif Iancu⁷¹. Scopul acestor stabilimente era acela de „cultivare a sentimentului patriotic, sprijinirea literaturii naționale române, promovarea cultivării distracțiilor și vieții sociale”. Pentru a fi feriți de injoncțiuni, atât de păguboase câteodată, mai ales pentru unitatea grupurilor sociale și chiar naționale, cei care au gândit statutele au ținut să precizeze că „în localurile Casinei nu se pot discuta chestiuni de partide politice, precum și chestii confesionale și naționalistice”⁷².

Ca o ilustrare a caracterului multietnic și multicultural al Văii Jiului se poate aminti faptul că, cei 175 de membri ai Clubului Cultural Petroșani erau români, maghiari, evrei, germani, slovaci ș.a., în fruntea acestei instituții culturale aflându-se conducătorii tehnici ai societăților „Petroșani” și „Lonea”.

Importantă este și activitatea Societății „Jiul Cultural”, înființată în ianuarie 1921, grație inițiativei unor intelectuali din Valea Jiului, printre care: ing. Iosif Iancu, ing. Ioan Winklehner, dr. Romulus Miocu, Vasile Ianza, ing. Valer Socol, ing. Valer Bociat, Teodor Muntean ș.a., care au subscris sume de bani pentru constituirea capitalului social, acordând totodată și sprijinul necesar.

Prin statutele sale, Societatea „Jiul Cultural” își propunea să aibă ca scopuri principale: înlesnirea scrierii, tipărirea și vânzarea cărților didactice și de popularizare a științelor, literelor și artelor, înființarea de librării pentru vânzarea publicațiilor românești din propria editură sau din alte edituri din țară, comerț de librărie, cumpărarea și vânzarea de rechizite școlare și de papetărie. Pentru ca toate aceste deziderate să fie realizate era necesară înființarea unei tipografii, a unei librării, dar și a unor unități de papetărie și legătorie, acestea

⁶⁹ C. Pascu, „Valea Jiului” – primul organ de presă de pe meleagurile noastre”, în *Steagul Roșu*, XXVII (1970), nr. 6407, p. 2.

⁷⁰ C. Pascu, M. Munteanu, *Teatrul din Valea Jiului. Schiță monografică*, Petroșani, 1968, p. 17.

⁷¹ *Avântul*, XI (1938), nr. 1, f. p.

⁷² DJHAN, fond *Prefectura județului Hunedoara*, dos. nr. 106/1920, f. 3-12.

urmând să lucreze atât pentru revistele proprii, cât și pentru altele, proiect ce s-a materializat în anul 1922⁷³.

A existat și o preocupare susținută pentru sprijinirea activităților artistice, dovedită de faptul că, după anul 1882, la Petroșani, când director al Societății de Mine și Cuptoare de la Brașov a fost numit inginerul Francisc Tallatschek, profesor la Academia Montanistică de la Schemnitz, s-au creat orchestra și fanfara societății miniere, care susțineau concerte în locurile publice din acea perioadă⁷⁴. Tot în spiritul tradiției germane s-au înființat și alte fanfare: în anul 1901, fanfara Societății „Uricani - Valea Jiului”, de la Lupeni⁷⁵, iar în anul 1907, fanfara Societății „Salgótarján”, de la Vulcan⁷⁶. Ulterior, vor mai apărea și altele, precum: fanfara Societății „Lonea”, creată în anul 1918 și reorganizată între anii 1928-1929, fanfara minei Petrița, creată în 1928⁷⁷ și fanfara minei Aninoasa, creată în anul 1925⁷⁸. Scopurile lor au rămas multiple până astăzi: afirmarea talentului muzical al funcționarilor și muncitorilor mineri, susținerea de concerte duminicale și de sărbători, organizarea de manifestări artistice sau însoțirea pe ultimul drum al celor din Valea Jiului⁷⁹.

Pentru a cultiva înclinațiile artistice ale populației și îndeosebi plăcerea de a cânta, a fost continuată activitatea orchestrelor și fanfarelor create înainte de Primul Război Mondial. S-au constituit altele noi, dar mai ales s-a dezvoltat o puternică mișcare corală. Erau corurile bisericilor, dar și cele create de către sindicate, de societățile miniere sau din inițiativă privată.

Știm că, în anul 1920, s-a constituit la Petroșani Corul intelectualilor români⁸⁰, având ca suport reuniunea de cântări condusă de profesorul de muzică Ubald Boga⁸¹. Din anul 1922, Reuniunea de cântări și Corul

⁷³ Idem, fond *Societatea „Salgótarján”*, dos. nr. 54/1920, f. 150.

⁷⁴ Schreiber, *Valea Jiului*, V (1927), nr. 5, p. 6.

⁷⁵ Krizko Bohus arată că, „în iulie 1901 cca. 50 de muncitori au cerut prin cerere scrisă să se înființeze fanfara minerilor. Directorul a răspuns prin fapte după ce atât muncitorii cât și funcționarii s-au angajat să plătească 20 de filleri pentru fanfară și în iulie 1901 a pus bazele materiale și a constituit fanfara formată din 10 persoane; în 1903 are 17 persoane dirijați de un dirijor calificat. Fanfara cântă în fiecare zi de salar (duminica), iar vara în colonii. Banii pentru repetiții și pentru cumpărarea instrumentelor sunt acoperiți din fondul fanfarei. În cazul când fanfara se dizolvă, fondul intră în lada frățescă”. Krizko, *Az Urikány-Zsilvölgyi*, p. 52.

⁷⁶ Ioan Velica, Carol Schreter, *Călătorie prin vârstele Văii Jiului*, Deva, Editura Destin, 1993, p. 61.

⁷⁷ G. Petrescu, „Mișcarea artistică din Lonea”, în *Steagul Roșu*, XXVII (1970), nr. 6382, p. 2.

⁷⁸ Velica, Schreter, *Călătorie*, p. 91.

⁷⁹ Ianos Andreics și Aladár Blascheck arată că la Societatea „Salgótarján” se constituise fondul muzicii format prin contribuția funcționarilor (24 de coroane lunar), al suboficierilor și muncitorilor (0,5% din salariul lunar). În contul acestei contribuții, fanfara era obligată să cânte gratuit pentru înmormântare. În cazul în care membrii familiei nu doreau să fie înmormântați cu muzică, primeau înapoi 16 coroane. Andreics, Blascheck, *A Salgótarjáni*, p. 67.

⁸⁰ *Gazeta Jiului*, I (1922), nr. 6, p. 2.

⁸¹ *Ibidem*, nr. 5, p. 2.

intelectualilor români și-au continuat activitatea în cadrul Reuniunii de cântări și muzică, care-l avea ca președinte pe inginerul Tiberiu Timoc, director la Societatea „Petroșani”⁸². Concertul susținut de cor a fost prima manifestare a reuniunii, la 4 iunie 1922, în sala Cazinoului Funcționarilor Superioari ai Societății „Petroșani”, acolo unde a fost prezentă și orchestra societății⁸³.

Activitatea muzicală a fost o realitate prezentă în Valea Jiului în întreaga perioadă interbelică. Pe lângă entuziasmul celor care participau la acest gen de activitate, trebuie spus că preocupările muzicale au fost susținute material de societățile miniere și de angajați, prin reținerile din salariu făcute pentru fondul muzicii de către sindicate. Societățile au pus la dispoziție, în mod gratuit, spații pentru repetiții și pentru păstrarea instrumentelor. Orchestrele erau conduse de dirijori cu diplomă, iar corurile de către dirijorii orchestrelor, de profesori de muzică sau de angajați ai societăților miniere. Instrumentele orchestrelor și fanfarelor erau cumpărate din banii sindicatelor și din reținerile pentru fondul muzicii, iar majoritatea instrumentiștilor erau angajați ai societăților miniere.

A existat un interes constant pentru teatru, atât sub forma producțiilor realizate și puse în scenă de către trupe de amatori din Valea Jiului, cât și prin stimularea prezenței aici a unor trupe de profesioniști venite de la Cluj, Timișoara și București. Lucrul acesta a fost posibil datorită existenței unor săli de spectacol mari și cu dotările tehnice necesare, în special la Petroșani, Lupeni, Vulcan, dar, mai ales, pasiunii pentru teatru a multora dintre locuitorii Văii Jiului, care asigurau de cele mai multe ori săli pline la spectacolele care aveau loc.

În anul 1925, inginerul Iosif Iancu a propus înființarea, în cadrul Casinoului Românesc „Jiul”, a unei societăți pentru propaganda și stimularea vieții teatrale în Valea Jiului, care să se ocupe cu crearea unui fond ce urma să constituie o sursă materială suficientă pentru a putea invita la Petroșani trupe renumite de teatru. Această inițiativă s-a concretizat în același an prin constituirea unui fond de teatru, destinat să sprijine organizarea unei stagiuni teatrale în Valea Jiului. S-au adunat abonamente cu o valoare totală de 125.000 lei, iar Societatea „Petroșani” a cumpărat și ea bilete de 10.000 lei pentru a le oferi gratuit muncitorilor ce doreau să vadă spectacole, cedând în același timp, în mod gratuit, sala Cazinoului Muncitoresc, care se deschisese nu demult⁸⁴. Această realizare a permis o înțelegere cu Teatrul Național din Cluj, al cărui director era marele actor Zaharia Bârsan, organizându-se în anul 1925, ca, de altfel, și în anii următori, a unei stagiuni de spectacole susținute de trupa teatrului⁸⁵.

⁸² *Ibidem*, nr. 6, p. 2.

⁸³ *Ibidem*, nr. 23, p. 2.

⁸⁴ *Ibidem*, IV (1925), nr. 6, p. 2; nr. 49, p. 3.

⁸⁵ Programul stagiunii a fost organizat în perioada 8-17 mai 1926, în acest interval având loc spectacole în localitățile Petroșani, Vulcan, Lupeni, ele fiind și un prilej de sărbătorire a

În afara Teatrului Național din Cluj și a maestrului Zaharia Bârsan, în Valea Jiului au prezentat spectacole o serie de mari nume ale teatrului românesc. Astfel, au venit actorii Teatrului Național din București: Marioara Voiculescu⁸⁶, George Vraca, Sonia Cluceru, George Calboreanu, Ion Finteșteanu, N. Anastasiad și Marietta Sadova⁸⁷. Totodată, au mai fost prezenți și Gheorghe Timică însoțit de actorii Teatrului Nostru din București⁸⁸, Constantin Tănase, însoțit de Compania „Cărăbuș”⁸⁹, Ion Tâlván, regizor și actor al Teatrului Național din Cluj⁹⁰.

În șirul manifestărilor artistice desfășurate în Valea Jiului în perioada interbelică pot fi amintite și cele muzicale: concerte duminicale sau de sărbători ale fanfarelor, participarea orchestrelor societăților miniere la întregirea unor manifestări cultural-educative, la balurile și seratele dansante, multe dintre ele organizate cu scop caritabil.

Să amintim, de asemenea, constituirea la Petroșani a trupei maghiare de operetă condusă de dr. Ferencz Iuliu, care a susținut spectacole la Cazinoul Muncitoresc⁹¹. În anul 1927, din inițiativa inginerului Tiberiu Timoc, s-a organizat o serie de concerte simfonice de către orchestra Societății „Petroșani”, condusă de I. Pan. Unul din aceste concerte a fost dedicat centenarului morții lui Ludwig van Beethoven⁹². La Lonea, Cercul Cultural al „Astrei” a organizat un spectacol cu opereta „Crai nou” de Ciprian Porumbescu⁹³.

Pe scena orașelor miniere a fost prezent și marele compozitor și violonist George Enescu⁹⁴ și au concertat artiști ai Operei Române din Cluj, printre care baritonul D.G. Andreescu, originar din Valea Jiului⁹⁵, basul Petre Marcu⁹⁶ și tenorul Nicolae Leonard⁹⁷. Un eveniment inedit a fost prezența Corului Academiei Teologice din Sibiu⁹⁸, care a susținut un concert.

Credem că exemplele date, la care s-ar putea adăuga multe altele, pot constitui un suport elocvent pentru a susține că, intelectualitatea, în general, și

maestrului Zaharia Bârsan care, în anul 1925, aniversase 25 de ani de activitate artistică. *Ibidem*, V (1926), nr. 18, p. 1.

⁸⁶ *Ibidem*, VI (1927), nr. 9, p. 2.

⁸⁷ *Ibidem*, nr. 41, p. 2; *Avântul*, III (1930), nr. 31, p. 3.

⁸⁸ *Ibidem*, I (1928), nr. 4, p. 3.

⁸⁹ *Ibidem*, I (1928), nr. 28, p. 2.

⁹⁰ *Ibidem*, I (1928), nr. 5, p. 2; X (1937), nr. 18-19, p. 2.

⁹¹ *Ibidem*, I (1928), nr. 5, p. 3.

⁹² *Gazeta Jiului*, VI (1927), nr. 11, p. 2.

⁹³ *Avântul*, IX (1936), nr. 17, p. 3.

⁹⁴ *Ibidem*, II (1929), nr. 48, p. 2.

⁹⁵ *Gazeta Jiului*, III (1924), nr. 6, p. 2.

⁹⁶ *Ibidem*, IV (1925), nr. 16, p. 1.

⁹⁷ *Ibidem*, VI (1927), nr. 28-29, p. 3.

⁹⁸ *Avântul*, I (1928), nr. 12, p. 1.

elita tehnică, în special, au avut un rol decisiv în demarajul și dezvoltarea Văii Jiului, în a doua jumătate a secolului XIX și în transformarea acesteia într-un complex industrial cu caracteristici tehnico-economice, dar și umane distincte.